

PAPER

BO‘LAJAK PEDAGOGLARDA GENDER MADANIYATI KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISHNING AFZALLIKLARI

Mo‘ydinova Xulkar Kamoldin qizi^{1,*}

¹ADPI tayanch doktorant

* mo‘ydinova@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarda gender madaniyati ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, psixologik-pedagogik mexanizmlari hamda ta‘lim sifati uchun ahamiyati ilmiy yondashuv asosida yoritiladi. Tadqiqotda gender madaniyatining sotsiologik, psixologik va pedagogik talqinlari tahlil qilinadi, oliy ta‘lim tizimida gender kompetensiyasini rivojlantirishning zamonaviy metodlari va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari asoslab beriladi. Bo‘lajak pedagoglarda gender tenglik tamoyillarini shakllantirish o‘quv jarayonining xolisligini ta‘minlash, diskriminatsiyani kamaytirish, o‘quvchilar shaxsining har tomonlama rivojlanishiga ko‘maklashishi ta‘kidlanadi. Maqola ta‘lim jarayonining modernizatsiyasi sharoitida gender madaniyatining o‘rni va uning ta‘lim sifatiga ta‘sirini ochib berishi bilan ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Key words: gender madaniyati, gender tenglik, bo‘lajak pedagog, pedagogik kompetensiya, gender stereotiplari, ta‘lim sifati.

Bugungi globallashuv, raqamli transformatsiya va ijtimoiy jarayonlarning jadallashuvi sharoitida ta‘lim tizimi nafaqat bilim berish, balki shaxsni har tomonlama kamol toptirishni ko‘zlovchi murakkab ijtimoiy institutga aylanmoqda. Zamonaviy pedagog oldida turgan asosiy talablaridan biri — gender tenglik tamoyillariga asoslangan pedagogik yondashuvni shakllantirish va amaliy faoliyatda qo‘llay olishdir. Chunki gender masalasi ta‘lim sifatiga, o‘quvchilar shaxsining rivojlanishiga, ijtimoiy adolatning qaror topishiga bevosita ta‘sir

qiluvchi omillardan biridir. Shuning uchun bo‘lajak pedagoglarda gender madaniyati ko‘nikmalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogika fanining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Maqolaning ilmiy-amaliy ahamiyati shundaki, unda gender madaniyatining nazariy asoslari, uni shakllantirishning psixologik-pedagogik mexanizmlari, oliy ta‘lim tizimida qo‘llanishi mumkin bo‘lgan samarali metodlar hamda gender kompetensiyasining ta‘lim sifatiga ta‘siri ilmiy nuqtai nazardan tahlil etiladi.

Compiled on: February 17, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Education* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Globallashuv sharoitida ta'lim tizimida inson huquqlariga hurmat, gender tenglik tamoyillarini qaror toptirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Bo'lajak pedagoglarda gender madaniyatini shakllantirish ularning kasbiy faoliyatini samarali olib borish, o'quvchilar bilan sog'lom psixologik muhitni yaratish hamda diskriminatsiyasiz ta'lim amaliyotini qaror toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarda gender madaniyati ko'nikmasini rivojlantirishning afzalliklari, pedagogik jarayon uchun ahamiyati hamda samarali yondashuvlar yoritib beriladi. BMT, YuNESKO va boshqa xalqaro tashkilotlarning tavsiyalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimida gender tenglikni ta'minlash nafaqat ijtimoiy adolatning ko'rinishi, balki ta'lim samaradorligini oshiruvchi omildir. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonuni ham pedagog kadrlarning gender kompetensiyasini rivojlantirishga alohida urg'u beradi. Shu bois bo'lajak pedagoglar gender madaniyatiga ega bo'lishi, bu boradagi bilim va ko'nikmalarini amaliyotga tatbiq eta olishi dolzarb masalaga aylangan.

Gender madaniyati pedagogning umumiy madaniy saviyasi, kasbiy kompetensiyasi, psixologik tayyorgarligi va ijtimoiy mas'uliyatini belgilovchi mezonlardan biridir. Pedagog:

ta'lim jarayonida barcha o'quvchilarning qadr-qimmatini teng hurmat qilishi;

genderga asoslangan kamsitishlarning oldini olishi;

o'quvchilarda ham tenglik prinsiplarini shakllantirishi kerak. Bu jarayon, o'z navbatida, jamiyatda demokratik qadriyatlarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Gender madaniyati talabalarda shaxsiy qarashlar, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy pozitsiya orqali shakllanadi. Bu jarayonga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

1. **Ijtimoiy muhit** – genderga oid stereotip va qarashlarning shakllanishi ko'p hollarda oilaviy va madaniy muhitga bog'liq.

2. **Ta'lim jarayoni** – oliy ta'lim muassasalarida genderga oid mavzularning yoritilishi, muhokama qilinishi.

3. **Shaxsiy tajriba** – talabaning maktab davridan boshlab o'qituvchilar bilan munosabatlarida

ko'rgan amaliy holatlar.

4. **Pedagogik fanlar mazmuni** – genderga oid ilmiy asoslangan ma'lumotlarning ta'lim dasturiga kiritilganligi.

Gender madaniyatiga ega bo'lgan pedagog zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda, har bir o'quvchi uchun moslashtirilgan ta'lim strategiyalarini tanlay oladi.

Tenglikka asoslangan yondashuv o'quvchilarda:

o'ziga ishonch;

ijtimoiy faollik;

yetakchilik qobiliyatlari;

mas'uliyat; ni kuchaytiradi.

Gender tenglik hukmron bo'lgan sinfda nizoli holatlar kamayadi, o'quvchilar o'qituvchiga ko'proq ishonadi, bu esa o'quv jarayonining sifatini oshiradi. O'quvchilarga kasb tanlashda erkinlik beriladi, qiz yoki o'g'il bola bo'lishiga qarab yo'naltirish amaliyoti kamayadi.

Genderga nisbatan xolis yondasha oladigan pedagog inkluziv ta'limning asosiy tamoyillariga ham mos ravishda ishlay oladi.

Gender madaniyatini rivojlantirishda qo'llanishi mumkin bo'lgan metod va texnologiyalar

1. **Ma'ruza-seminar tizimi orqali rivojlantirish**
Gender nazariyasi, feminizm to'lqinlari, gender psixologiyasi kabi mavzularni chuqur o'rganish.

2. **Trening va trening- seminarlar**

"Gender stereotiplarini aniqlash" "Teng imkoniyatlar" kabi treninglar talabalarda amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi.

3. **Keys-stadi (vaziyatlar tahlili)**

Maktabdagi gender masalalariga oid real holatlar tahlil qilinadi.

4. **Debatlar va munozaralar**

Talabalarda fikrni asoslab himoya qilish, gender masalasiga ilmiy yondashish ko'nikmasi shakllanadi.

5. **O'quv amaliyoti davomida monitoring**

Talabalar sinfdagi gender tenglik darajasini kuzatadi va hisobot tayyorlaydi. O'zbekistonda gender madaniyatini rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar quyidagilar hisoblanadi:

Xotin-qizlar qo'mitasi tomonidan gender treninglar.

Oliy ta'lim muassasalarida gender markazlarining faoliyati.

Maktablarda "Tenglik madaniyati" mavzusida profilaktik suhbatlar.

Gender bo'yicha milliy strategiyaning qabul qilinishi.

Bu islohotlar bo'lajak pedagoglarning gender madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Gender madaniyati tushunchasi sotsiologiya, psixologiya, pedagogika va madaniyatshunoslik fanlarining kesishgan nuqtasida shakllangan ko'p qirrali kategoriyadir. Uning mazmunini aniqlash uchun gender nazariyasining quyidagi ilmiy konsepsiyalariga tayangan holda yondashish zarur:

Sotsiologik yondashuv — gender jamiyat tomonidan shakllantiriladigan ijtimoiy rol va me'yorlar tizimi sifatida talqin qilinadi.

Psixologik yondashuv — gender shaxsning o'zini identifikatsiya qilishi, ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi hamda psixologik moslashish jarayonlari bilan bog'lanadi.

Pedagogik yondashuv — gender madaniyati ta'lim jarayonida tenglikni ta'minlash, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik, har bir o'quvchining imkoniyatlarini maksimal ochib berishga qaratilgan kompetensiyalar majmui sifatida qaraladi.

Shu nuqtai nazardan gender madaniyati pedagogning:

genderga oid ilmiy bilimlari;

tenglikka asoslangan qadriyatlari;

o'quv jarayonida xolis qaror qabul qilish qobiliyati;

gender stereotiplarini tan olish va bartaraf etish ko'nikmalari bilan ifodalanadi. Gender madaniyati — bu jamiyatda erkak va ayolning teng huquqliligini tan olish, ularga nisbatan adolatli munosabatda bo'lish, gender stereotiplarini anglash va ularni bartaraf etish ko'nikmalaridan iborat. Pedagog uchun gender madaniyati:

ta'lim jarayonida xolislikni ta'minlash;

o'quvchi shaxsini stereotiplardan xoli baholash;

individual yondashuvni kuchaytirish;

teng imkoniyatlarni taqdim etish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi.

Gender madaniyati rivojlangan pedagog barcha o'quvchilarga teng imkoniyat yaratadi. Bu o'z navbatida ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, o'quvchilarda motivatsiyani kuchaytiradi.

Pedagogik amaliyotda uchraydigan "o'g'il bolalar matematika faniga qobiliyatli", "qizlar yumshoq

fanlarga moyil" kabi stereotiplar o'quvchilarning o'ziga ishonchini pasaytiradi. Gender madaniyati shakllangan pedagog bu kabi stereotiplarga yo'l qo'ymaydi va har bir o'quvchini individual qobiliyatiga ko'ra baholaydi.

Tenglikka asoslangan muhit maktabda psixologik xavfsizlikni ta'minlaydi. Bu esa o'quvchilarning o'z fikrini erkin ifoda etishi, o'qituvchi bilan ishonchli munosabat o'rnatishiga sabab bo'ladi.

Zamonaviy ta'limda pedagogning faqat o'z fani bo'yicha emas, balki ijtimoiy va madaniy kompetensiyalarga ham ega bo'lishi talab etiladi. Gender madaniyati ana shunday kompetensiyalardan biri bo'lib, o'qituvchining kasbiy muvaffaqiyatini oshiradi.

Oliy ta'lim muassasasida gender masalalariga ongli yondashuvchi pedagoglar tayyorlash — kelajakda tenglik tamoyillarining barcha bosqichlarda qaror topishiga xizmat qiladi.

Munozaralar, guruh ishlari, rolli o'yinlar orqali talabalarda gender stereotiplarini aniqlash va ularni tahlil qilish ko'nikmasi shakllanadi. Pedagogika, psixologiya, ijtimoiy fanlar blokiga gender yondashuvga oid mavzularni kiritish bo'lajak pedagoglarda chuqur tushunchalarni shakllantiradi.

Maktab amaliyotida talabalarning genderga oid holatlarga e'tibor qaratishi, tenglikni ta'minlash bo'yicha refleksiya yuritishi katta ahamiyatga ega. Gender tenglik mavzusi bo'yicha maxsus treninglar bo'lajak pedagoglarning kommunikativ ko'nikmalarini mustahkamlaydi va amaliy tajriba beradi.

Xulosa

Bo'lajak pedagoglarda gender madaniyati ko'nikmasini rivojlantirish ta'lim jarayonining sifatini oshirish, adolatli va tenglikka asoslangan ta'lim tizimini shakllantirishda muhim qadamdir. Gender madaniyati yuksak bo'lgan pedagoglar jamiyatda tenglik tamoyillarining mustahkamlanishiga, diskriminatsiyasiz ta'lim muhitining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bois pedagogik ta'limda gender madaniyatini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolishi lozim.

References

1. O'zbekiston Respublikasi. "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun. Toshkent, 2019.
2. UNESCO. Gender Equality in Education: Global Monitoring Report. Paris, 2020.
3. Butler, J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Routledge, 2006.
4. Connell, R. W. Gender and Power: Society, the Person, and Sexual Politics. Stanford University Press, 1987.
5. Abdurahmonova, N. Gender pedagogikasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2021.
6. Qodirova, D. Gender madaniyati va ta'lim jarayoni. Samarqand, 2022.
7. BMT. UN Gender Strategy 2023–2027. New York, 2023.
8. Oakley, A. Sex, Gender and Society. London: Harper & Row, 2016.
9. Lorber, J. Gender Inequality: Feminist Theories and Politics. Oxford University Press, 2012.
10. Stromquist, N. Education and Gender Equity: Concepts and Strategies. UNESCO Publishing, 2015.